

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор кафедри професійної освіти
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України,
головний науковий співробітник відділу моніторингу якості освіти Інституту
педагогіки АПН України

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті проаналізовано зміст управління якістю післядипломної педагогічної освіти та напрями її реформування. Автором розкривається сутність та структура основних проблем управління якістю післядипломної педагогічної освіти. Основна увага приділяється питанням кадрового забезпечення та впровадження інституційних систем управління якістю освіти.

Ключові слова: якість освіти, якість післядипломної педагогічної освіти, управління якістю післядипломної педагогічної освіти, реформування системи післядипломної педагогічної освіти.

Результати освіти, відповідність отриманих знань і навичок потребам життя завжди в усі часи цікавили людство, проте, як якість освіти наукова проблема виокремилася тільки в останні десятиліття. У широкому сенсі якість освіти найчастіше розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти. Якість освіти ми одночасно розглядаємо з позицій розуміння її як процесу, як систем і як кінцевого результату діяльності або розвитку певного об'єкту [1].

Поняття якості освіти нерозривно пов'язане з поняттям і безпосередньо процесом управління якістю освіти. Їх тісний зв'язок легко простежується у такому логічному ланцюжку: якщо якість освіти тлумачити як відповідність об'єкту певним нормам, то досягнення цих норм можливо лише за умови керованого переведення (тобто управління процесом змін) даного об'єкту із стану з наявними у стан з бажаними результатами (показниками), а встановлення від-

повідності досягнутого результату запланованим нормам здійснюється шляхом вимірювання певних якостей (параметрів) об'єкту та порівняння з еталоном [4]. Отже, говорячи про необхідність вимірювання якості освіти, її поліпшення, ми неодмінно торкаємося питання управління якістю освіти: формування системи управління якістю на будь-якому рівні – від інституційного до національного, навчання керівних кадрів освітніх установ основам сучасної теорії та технологій випереджального управління якістю, розробки необхідного інструментарію тощо [2].

Говорячи про проблеми управління якістю освіти, не можна не відмітити дослідження російських вчених, які обґрунтували й розробили інституційні моделі управління якістю освіти (М.Афанасьєва, В.Ахренов, В.Качалов, Ю.Копиленко, Г.Круглов, М.Круглов, Д.Матрос, Н.Мельникова, В.Нуждін, В.Орлов, Д.Полєв, Л. Червяков та інші). Не менший інтерес представляють результати апробації окремих моделей і механізмів програмно-цільового управління якістю освіти на регіональному рівні в Російській Федерації.

Питання підвищення результативності освітньої діяльності та якості управління освітою охоплює усі без винятку системи освіти, у тому числі й післядипломну педагогічну. Післядипломна педагогічна освіта за своїм призначенням покликана готувати спеціалістів, які, у свою чергу, мають забезпечити прогресивне навчання та постійний розвиток інших членів суспільства, сформувати в них сучасний світогляд та досконалі навички. Методологічні засади післядипломної педагогічної освіти, зокрема системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів розкриті у наукових працях багатьох російських та українських вчених – В.І.Бондаря, С.В.Крисюка, Ю.М.Кулюткіна, М.В.Кухарева, В.І.Маслова, О.В.Онушкіна, Н.Г.Протасової, О.П.Тонконогої, П.В.Худоминського, Т.І.Шамової та інших. У їх наукових роботах обґрунтовано теоретико-методологічні засади підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як специфічної та самостійної ланки освітньої системи. Ці дослідження відіграли велику роль у процесі становлення та утвердження суті системи безперервного підвищення кваліфікації педагогів.

Варто зазначити, що питанням підвищення ефективності та оновлення змісту післядипломної педагогічної освіти приділяється багато уваги, проте, переважна більшість дослідників пропонують вирішити цю проблему механічним шляхом, збільшуючи кількість годин на ознайомлення із новітніми методами навчання, різноманітними педагогічними прийомами тощо.

Отже, *метою даної статті* є окреслення ключових проблем управління якістю післядипломної педагогічної освіти в Україні на національному та інституційному рівнях.

Ми неодноразово зазначали, що завдання поліпшення якості післядипломної педагогічної освіти має бути вирішена шляхом якісних, а не кількісних змін [3, с. 70]; шляхом перебудови ідеології післядипломної освіти, перенесення акцентів з пасивних репродуктивних методів навчання на позицію побудови навчального процесу на засадах активних пошукових методів дослідницької роботи, широкого впровадження тренінгів, практикумів із застосуванням різноманітних інтерактивних методів навчання та управління освітою. Головне місце, на наш погляд, має бути відведено викладанню теоретичних засад і практичних технологій управління якістю освіти на інституційному та національному рівнях як стрижневій ідеї, головного напрямку усієї освітянської діяльності. При такому підході окремі педагогічні прийоми та методики навчання будуть логічно пов'язані між собою і розглядатимуться як конкретні практичні засоби реалізації єдиної технології управління якістю освіти.

У своїх теоретичних і експериментальних дослідженнях ми значну увагу приділяли питанням з'ясування сутності якості освіти, зокрема загальної середньої, розробці та науковому обґрунтування моделей та механізмів державного управління якістю освіти на національному та регіональному рівнях. Узагальнення цих розробок покладено в основу монографії [1]. Центральне місце в обґрунтованій нами системі державного управління якістю освіти займає питання модернізації системи підготовки та перепідготовки кадрів для освітньої галузі, насамперед, керівних управлінських кадрів, які повинні не тільки *забезпечити потенційну можливість* реформування системи освіти України, а й спрямува-

ти, реалізувати сам процес оновлення якості освіти та управління нею відповідно до проголошених завдань та вимог міжнародних освітніх стандартів.

На підсумковій 2007 р. колегії МОН України наголошувалося на великому значенні післядипломної педагогічної освіти у вирішенні питань забезпечення навчальних закладів висококваліфікованими, конкурентноздатними спеціалістами, озброєними сучасними ефективними технологіями навчання та управління навчальним процесом. Поряд з цим було зазначено, що реальний стан функціонування та науково-методичного забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти в Україні не відповідає суспільним потребам та завданням реформування освітньої галузі. За даним проведеного соціологічного опитування 40 % слухачів курсів підвищення кваліфікації обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти не задоволені або задоволені частково якістю навчання. У ході цього дослідження було виявлено основні причини недостатнього рівня підготовки у системі післядипломної педагогічної освіти України. Слухачі найчастіше називають: невідповідність тематики запропонованих курсів професійним потребам педагогічних працівників (від 9 до 90 % в окремих обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти), низький професійний рівень викладачів (від 6 до 23 %), недостатня практична зорієнтованість курсів (від 11 до 68 %), використання застарілих лекційних матеріалів (від 15 до 40 %) тощо [7, с. 28].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що система післядипломної педагогічної освіти в Україні потребує суттєвого реформування, причому це стосується різних аспектів, а саме:

- нормативно-правового регулювання функціонування закладів системи післядипломної педагогічної освіти;
- технологічного забезпечення та реалізації навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів освіти;
- ресурсного, у тому числі й кадрового, забезпечення функціонування закладів системи післядипломної педагогічної освіти;
- науково-методичного забезпечення навчального процесу;

– адміністративно-управлінського супроводження закладів післядипломної педагогічної освіти на навчального процесу.

Управління якістю освіти, особливо післядипломною педагогічною, – багатогранне, багатовимірне та багатоаспектне завдання, яке має посісти, на наш погляд, центральне місце у процесах реформування освітньої сфери. У своїх попередніх публікаціях ми зазначали, що завдання управління якістю післядипломної педагогічної освіти доцільно, на нашу думку, розділити на два пов'язаних між собою і одночасно самостійних завдання [3, с. 71].

По-перше, це навчання педагогічних, керівних кадрів освіти, а також і науково-педагогічних працівників системи післядипломної освіти питанням вимірювання, оцінювання, стратегічного, випереджального управління якістю освіти, а також застосування новітніх методів управління освітою.

По-друге, упровадження в саму систему післядипломної педагогічної освіти технологій і систем управління якістю цієї освіти як на інституційному, так і на національному рівнях.

Серед проблем, які безпосередньо чи опосередковано впливають та визначають ефективність управління системи післядипломної педагогічної освіти, ми визначаємо три основні групи: 1) *інституційні*, тобто ті, що пов'язані з ресурсним, кадровим забезпеченням та особливостями організації та функціонування самого освітнього закладу системи післядипломної педагогічної освіти; 2) *науково-методичні та технологічні*, що викликані відсутністю або недостатньою технологічною та методичною розробленістю та забезпеченістю змісту навчальних планів курсів підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів; 3) *психолого-ментальні*, до яких ми відносимо низку проблем, які визначаються психологічною неготовністю учасників освітнього процесу (окремих викладачів системи післядипломної педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації) сприймати нові інноваційні підходи до власного навчання та запропонованих сучасних технологій управління освітньої системою.

Розглянемо більш докладно зміст зазначених груп проблем з точки зору управління якістю післядипломної педагогічної освіти. До першої групи проблем, на нашу думку, належать такі:

1. Якість професіоналізму педагогічних та керівних кадрів навчальних закладів. Якість підготовки фахівця визначається рівнем його професійної компетентності, що дає йому можливість максимально ефективно та відповідно до потреб часу здійснювати свою професійну діяльність. На думку багатьох дослідників, у найбільш загальному вигляді професійну компетентність викладача або керівника в освіті можна подати як інтегральну його характеристику, що містить такі основні компоненти: *когнітивний* (тобто знанневий), *операційний* (набір певних способів діяльності) та *аксиологічний*, що передбачає наявність певних цінностей, які особистість пізнає, усвідомлює та оцінює з власної позиції [6]. Якщо із наведеною загальною структурою професійної компетентності педагога сьогодні це у цілому можна погодитися, то цього не можна сказати про змістове наповнення її компонентів.

Згідно з державними документами України, що проголошують напрями та шляхи реформування освітньої сфери та модернізації системи управління освітою, одним з основних завдань має стати *демократизація управління, її децентралізація, посилення відкритості та прозорості освітніх установ, її підзвітності громадськості*. Реалізація цього завдання наповнює новим змістом складові професійної компетентності насамперед керівника навчальним закладом. Розширення повноважень та правових можливостей освітньої установи вимагає від керівника наявності відповідної підготовки як теоретичної, так і практичної. Мова йде насамперед про оволодіння керівником освітньої установи знаннями й навичками вимірювання, оцінювання й управління якістю освіти, застосування новітніх методів управління освітою на інституційному рівні.

Реалізація цього напрямку ускладнюється великою чисельністю педагогічних і керівних кадрів освітніх установ, які мають пройти перепідготовку та підвищення кваліфікації через систему післядипломної педагогічної освіти. На сьогодні тільки у ЗНЗ навчальний процес забезпечують понад півмільйона вчи-

телів. Не меншу чисельність педагогічних кадрів складають викладачі ПТНЗ та ВНЗ I-II рівнів акредитації.

2. **Якість професіоналізму викладацького складу інституцій системи ППО.** Як зазначалося на підсумковій колегії МОН України, лише 60% слухачів курсів підвищення кваліфікації задоволені змістом на рівнем цього навчання. Цілком закономірно, що забезпечення успішної реалізації попереднього завдання потребує як у найкоротші терміни підвищення професійного рівня викладацького складу обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Ця проблема пояснює незадоволеність слухачів запропонованими програмами курсів підвищення кваліфікації, змістом навчальних модулів, не завжди актуальних і досконалих з точки зору їх логічної розробленості та технічного оснащення.

3. **Якість матеріально-технічного оснащення інституцій післядипломної педагогічної освіти.** Відсутність належного матеріально-технічного оснащення освітніх установ системи післядипломної педагогічної освіти унеможлиблює реалізацію сучасних технологій та форм навчання, зокрема масового упровадження дистанційного навчання, застосування деяких інтерактивних методів навчання та організації навчального та управлінського процесів. Ця технічна недосконалість ускладнює також і впровадження у навчальних установах системи післядипломної педагогічної освіти так званих інституційних систем управління якістю освіти, одним з основних елементів якої є наявність локальної бази даних та циркуляція потоків оперативної статистичної управлінської інформації.

4. **Відсутність або недостатня розвиненість мережі додаткових освітніх установ та платних освітніх послуг у системі післядипломної педагогічної освіти.** Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, можливо шляхом зміни вихідних принципів проходження викладачами та вчителями підвищення кваліфікації, відкриттям (з наступним ліцензуванням та зовнішньою оцінкою якості наданих освітніх послуг) мережі освітніх установ, що пропонуватимуть курси для підвищення кваліфікації, запровадження персональних рахунків для кожного працівника освітньої сфери та наданням йому права вибору тієї чи ін-

шої освітньої установи для підвищення свого професійного рівня, звичайно з обов'язковою вимогою визнання отриманого педагогом свідоцтва про підвищення кваліфікації під час його атестації державними органами управління освітою.

Серед другої групи проблем управління якістю освіти в системі післядипломної педагогічної освіти ми визначаємо наступні:

1. ***Відсутність науково-обґрунтованих, апробованих та сертифікованих відповідно до міжнародних вимог та стандартів ISO серії 9001 інституційних систем управління якістю освіти.*** Наявність таких систем у кожній освітній установі забезпечує можливість ефективного планування та реалізації освітньої діяльності, спрямованої на всебічне поліпшення якості освіти, а також прогнозування перспектив розвитку на основі об'єктивної систематичної оцінки навчальним закладом результатів власної діяльності.

2. ***Відсутність державного освітнього стандарту післядипломної педагогічної освіти,*** достатньо гнучкого, щоб він міг адекватно реагувати на зміни в освітній сфері та запити слухачів щодо наповнення курсів підвищення кваліфікації.

3. ***Відсутність надійної системи виявлення та аналізу освітніх запитів педагогічних кадрів та своєчасного їх задоволення.*** Це пов'язане з технологічною і методичною нерозробленістю аналітичного супроводу курсів підвищення кваліфікації кадрів, а також недостатньою забезпеченістю змісту навчальних планів курсів підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів.

Третя група проблем, що визначають результативність самого процесу управління якістю післядипломної педагогічної освіти, на наш погляд, найбільш складні та довготривалі, тому що пов'язані із свідомістю людини, її звичками, традиціями, внутрішнім світом. Серед них ми визначаємо неготовність, іноді небажання, протидію, нерозуміння слухачів приймати ті нові тенденції, ідеї, підходи, методи, форми роботи, які на даний момент для нашого суспільства є незвичними, нетрадиційними, інноваційними тощо. Одну з причин такої

ситуації ми вбачаємо у консервативності самої системи освіти та свідомості її окремих представників, психологічним небажанням людини “ускладнювати” змінами своє усталене життя. Звичайно ця група проблем не може бути вирішена швидко. Для цього потрібен час і гарний приклад в організації та функціонуванні саме навчальних установ системи післядипломної педагогічної освіти як стимул для дій за цим зразком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.
2. Лукіна Т.О. Педагогічні вимірювання та управління якістю освіти: Навчально-методичні матеріали. – К., 2007. – 62с.
3. Лукіна Т.О. Управління якістю післядипломної педагогічної освіти в контексті освітньої реформи // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С.69 – 73.
4. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О. Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі // Зб.наук. пр. НАДУ. – 2003. – № 2. – 126 –134.
5. Севрук А.И. Мониторинг информационного обеспечения качества образования. – Пермь: ПРИПИТ. – С. 125 – 127.
6. Солянкина Н.Л. Система повышения квалификации: один из подходов к оценке профессиональной компетентности педагога – <http://www.tspu.edu.ru/seminar/doklad>.
7. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Доповідь міністра освіти і науки України С.С.Ніколаєнко на підсумковій колегії МОН України // Освіта України. – № 59 від 10 серпня 2007. – С. 27 – 29.

Лукина Т.А.

Проблеми качества последипломного педагогического образования

Аннотация

В статье проанализировано содержание управления качеством последипломного педагогического образования и направления ее реформирования. Автором раскрывается сущность и структура основных проблем управления качеством последипломного педагогического образования. Основное внимание уделяется

вопросам кадрового обеспечения и внедрению институциональных систем управления качеством образования.

Ключевые слова: качество образования, качество последипломного педагогического образования, управления качеством последипломного педагогического образования, реформирования системы последипломного педагогического образования

Lukina Tetyana

Problems of quality of Post-Graduate pedagogical education

Summary

Content of post-graduate pedagogical education quality management and direction of its reformation are analyzed in the article. Essence and structure of basic problems of post-graduate pedagogical education quality management opens up by an author. Focuses on issues of provision staffing and implementation the institutional systems of education quality management.

Keywords: education quality, the quality of postgraduate pedagogical education, quality management of postgraduate pedagogical education, reforming the system of postgraduate pedagogical education.

Лукіна Т.О. Проблеми якості післядипломної педагогічної освіти // Післядипломна освіта в Україні. Спецвипуск. – 2008. - № 1. – С. 11 – 14.